ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ SIR GORDON SLYNN

της 29ης Σεπτεμβρίου 1987 *

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

Στο άρθρο 19 του ιταλικού νομοθετικού διατάγματος 688 της 30ής Σεπτεμβρίου 1982 (GURI αριθ. 270 της 30.9.1982, σ. 7072), που κατέστη ο νόμος 873 της 27ης Νοεμβρίου 1982 (GURI αριθ. 328 της 29.11.1982, σ. 8599) ορίζεται ότι:

« Οι αχρεωστήτως καταβαλόντες εισαγωγικούς δασμούς, φόρους κατασκευής, φόρους καταναλώσεως ή τέλη δημοσίου, έστω και πριν από την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος του παρόντος διατάγματος, δικαιούνται επιστροφής των καταβληθέντων ποσών, εφόσον αποδεικνύουν εγγράφως ότι η αντίστοιχη επιβάρυνση δεν επιρρίφθηκε, καθοιονδήποτε τρόπο, με εξαίρεση την περίπτωση ουσιώδους πλάνης, σε άλλα υποκείμενα δικαίου.

Η αναφερόμενη στην προηγούμενη παράγραφο έγγραφη απόδειξη απαιτείται και όταν τα εμπορεύματα για τα οποία καταβλήθηκε η επιβάρυνση πωλήθηκαν ύστερα από επεξεργασία, μεταποίηση, σύνθεση, συναρμογή ή προσαρμογή.

Τα εμπορεύματα θεωρούνται ως πωληθέντα στις περιπτώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 53, πρώτη και δεύτερη παράγραφος, του προεδρικού διατάγματος 633 της 26ης Οκτωβρίου 1972. Η επιστροφή των ποσών που έχουν καταβληθεί ως φόρος προστιθεμένης αξίας εξακολουθεί να διέπεται αποκλειστικά από τις σχετικές με το φόρο αυτό διατάξεις. »

Οι διατάξεις αυτές είναι σε σημαντικό βαθμό όμοιες προς αυτές του άρθρου 10 του ιταλικού νομοθετικού διατάγματος 430 της 10ης Ιουλίου 1982 (GURI αριθ. 190 της 13.7.1982, σ. 4931), το οποίο είχε αποτελέσει το αντικείμενο της διαφοράς στην υπόθεση 199/82 Amministrazione delle Finanze dello Stato κατά San Giorgio (Συλλογή 1983, σ. 3595) και απώλεσε την ισχύ του διότι δεν μετετράπη σε νόμο. Με την απόφαση 199/82 το Δικαστήριο δέχτηκε σαφώς ότι διατάξεις όπως αυτές του εν λόγω άρθρου 10 είναι αντίθετες προς το κοινοτικό δίκαιο.

Η Επιτροπή απέστειλε σχετικό έγγραφο προς τις ιταλικές αρχές εκφράζοντας τις αμφιβολίες της ως προς το συμβιβαστό με το κοινοτικό δίκαιο του άρθρου 19 του νομοθετικού διατάγματος 688. Οι ιταλικές αρχές, χωρίς να απαντήσουν επί της ουσίας, ανέφεραν απλώς ότι ανέμεναν την έκδοση απόφασης του ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου. Στη συνέχεια, η Επιτροπή εξέδωσε, σύμφωνα με το άρθρο 169, αιτιολογημένη γνώμη χωρίς, όμως, να λάβει ουσιαστική απάντηση από τις ιταλικές αρχές.

Με προσφυγή που άσκησε στις 2 Μαΐου 1986, η Επιτροπή ζήτησε από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι η Ιταλική Δημοκρατία, επιβάλλοντας στους φορολογούμενους το βάρος αποδείξεως ότι εθνικοί δασμοί και επιβαρύνσεις που είχαν αχρεωστήτως καταβληθεί, καθόσον αντίθετοι προς τα άρθρα 9 και επόμενα και 95 της Συνθήκης ΕΟΚ, δεν επιρρίφθηκαν σε άλλα πρόσωπα, δεχόμενη μόνο την έγγραφη απόδειξη και προσδίδοντας αναδρομικό αποτέλεσμα στις σχετικές εθνικές διατάξεις, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει

* Μεταφράστηκε από τα αγγλικά.

από τα άρθρα 5, 9 και επόμενα και 95 της Συνθήκης ΕΟΚ. Ζήτησε επίσης από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι η Ιταλική Δημοκρατία, θεσπίζοντας νομοθετικές διατάξεις όσον αφορά την απόδοση των καθορισμένων από το κοινό δασμολόγιο δασμών καθώς και των εισαγωγικών και εξαγωγικών δασμών που έχουν καθοριστεί στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 5 της Συνθήκης ΕΟΚ και τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1430/79 (ΕΕ ειδ. έκδ. 11/015, σ. 162).

Κατά την Επιτροπή το άρθρο 19 καλύπτει τόσο τις επιβαρύνσεις που έχουν εισαχθεί με την εθνική νομοθεσία όσο και αυτές που έχουν θεσπιστεί με την κοινοτική νομοθεσία (κοινό δασμολόγιο και γεωργικές ρυθμίσεις). Όσον αφορά τις εισαχθείσες με την εθνική νομοθεσία επιβαρύνσεις, το άρθρο 19 είναι αντίθετο προς το κοινοτικό δίκαιο και, συγκεκριμένα, προς τα άρθρα 5, 9 και επόμενα και 95 της Συνθήκης, διότι επιρρίπτει στον φορολογούμενο το βάρος της αποδείξεως ότι οι αχρεωστήτως καταβληθείσες επιβαρύνσεις δεν επιρρίφθησαν σε άλλα υποκείμενα δικαίου και διότι δέχεται προς τούτο μόνο την έγγραφη απόδειξη (βλέπε απόφαση San Giorgio, σκέψη 14). Επιπλέον, το άρθρο 19 έχει αναδρομική ισχύ (ζήτημα που δεν εξετάστηκε στην υπόθεση San Giorgio), πράγμα που καθιστά σοβαρότερη την παράβαση του κοινοτικού δικαίου και δυσχεραίνει περισσότερο την απόδοση, δεδομένου ότι οι επιχειρηματίες δεν μπορούσαν να έχουν έγκαιρα προβλέψει την απόδειξη που θα τους ζητούνταν βάσει της διατάξεως αυτής. Όσον αφορά τις θεσπισθείσες με την κοινοτική νομοθεσία επιβαρύνσεις, το άρθρο 19 συνιστά αθέμιτη επέμβαση σε τομέα που διέπεται από το κοινοτικό δίκαιο και συγκεκριμένα από τον κανονισμό 1430/79 του Συμβουλίου.

Όσον αφορά τις κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου επιβληθείσες εθνικές επιβαρύνσεις, η ιταλική κυβέρνηση απαντά ότι το γεγονός ότι η απόδοση αποκλείεται όταν η επιβάρυνση έχει επιρριφθεί σε άλλα πρόσωπα δεν είναι ασυμβίβαστο με το κοινοτικό δίκαιο (απόφαση 68/79, Just κατά Υπουργείου Οικονομικών· ECR 1980, σ. 501). Αναγνωρίζει ότι, σύμφωνα με την απόφαση San Giorgio, το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει τόσο τα αμάχητα τεκμήρια όσον αφορά την επίρριψη της επιβάρυνσης όσο και την επιβολή μέσων αποδείξεως που έχουν ως αποτέλεσμα να καθίσταται ουσιαστικά αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερής η απόδοση της επιβάρυνσης αυτής· δέχεται επίσης ότι η διοίκηση πρέπει να φέρει το βάρος αποδείξεως όσον αφορά την επίρριψη. Εντούτοις, ισχυρίζεται στη συνέχεια ότι στον φορολογούμενο εναπόκειται η ανταπόδειξη, ως προς την επίρριψη σε άλλα πρόσωπα της επιβάρυνσης ακόμα και αν η απόδειξη αυτή περί της επιρρίψεως ερείδεται σε αμάχητα τεκμήρια. Εξάλλου, διατείνεται ότι η μη επίρριψη της επιβάρυνσης σε άλλα πρόσωπα πρέπει να μπορεί να ελέγχεται βάσει των λογιστικών στοιχείων του ενδιαφερομένου, διότι οι διά μαρτύρων αποδείξεις στερούνται αξιοπιστίας και είναι δύσκολος ο έλεγχός τους.

Εντούτοις, το κύριο επιχείρημα που η εν λόγω κυβέρνηση προβάλλει προς υπεράσπισή της στηρίζεται στο γεγονός ότι, με την απόφαση 170 της 8ης Ιουνίου 1984, το ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι, σε περίπτωση συγκρούσεως μεταξύ μιας αμέσως εφαρμοζόμενης κοινοτικής διατάξεως και μιας διατάξεως της ιταλικής νομοθεσίας, η τελευταία πρέπει να θεωρείται ως ανεφάρμοστη και ότι, με την απόφαση 113 της 28ης Απριλίου 1985, το ίδιο δικαστήριο δέχτηκε ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου των ΕΚ, είναι ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη εθνική διάταξη και ότι, μετά την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση San Giorgio, το επίδικο εν προκειμένω άρθρο 19 έχει καταστεί ανεφάρμοστο. Οι αποφάσεις αυτές ακολουθήθηκαν από ορισμένες αποφάσεις του ιταλικού Ακυρωτικού το οποίο, εφαρμόζοντας τις καθιερωμένες με την απόφαση San Giorgio αρχές, κήρυξε ανεφάρμοστες τις διατάξεις του άρθρου 19. Εξ αυτού έπεται ότι στην Ιταλία το άρθρο 19 δεν εφαρμόζεται στην πράξη, όσον αφορά αιτήσεις αποδόσεως εθνικών επιβαρύνσεων που έχουν επιβληθεί κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου.

Όσον αφορά τις θεσπισθείσθες με την κοινοτική νομοθεσία επιβαρύνσεις, η ιταλική κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι το άρθρο 19 ουδέποτε εφαρμόστηκε όσον αφορά τις αιτήσεις περί αποδόσεώς τους. Το ιταλικό Υπουργείο Οικονομικών κυκλοφόρησε την εγκύκλιο 5346/IX στις 17 Νοεμβρίου 1982 (GURI αριθ. φύλλου 151 της 2.6.1984, σ. 4594), με την οποία διευκρινίστηκε ότι το άρθρο 19 πρέπει να εφαρμόζεται μόνο επί των εθνικών επιβαρύνσεων (με εξαίρεση τον ΦΠΑ) και όχι επί των ιδίων πόρων. Εν πάση περιπτώσει, το πρόβλημα επιλύθηκε με την απόφαση 170/84 του ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου το οποίο, κηρύσσοντας ανεφάρμοστες τις αντίθετες προς το κοινοτικό δίκαιο εθνικές διατάξεις, αναγνώρισε ότι ο τομέας αυτός διέπεται πλέον αποκλειστικά από το κοινοτικό δίκαιο.

Με την απόφαση Just, το Δικαστήριο έκρινε ότι ορισμένες διατάξεις της δανικής νομοθεσίας σχετικά με τον αδικαιολόγητο πλουτισμό και την αποζημίωση λόγω διαφυγόντος κέρδους ήταν σύμφωνες με το κοινοτικό δίκαιο, ενώ με την απόφαση San Giorgio δέχτηκε ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν εμποδίζει το να αποκλείεται, μέσω ενός εθνικού νομικού συστήματος, η απόδοση των αχρεωστήτως καταβληθεισών επιβαρύνσεων, όταν η απόδοση αυτή συνεπάγεται τον αδικαιολόγητο πλουτισμό των δικαιούχων και ειδικότερα «όταν αποδεικνύεται ότι το πρόσωπο που αναγκάστηκε να καταβάλει τις εν λόγω επιβαρύνσεις τις επέρριψε πράγματι σε άλλα πρόσωπα» (σκέψη 13).

Απεναντίας, οι θεσπιζόμενοι κανόνες δεν πρέπει να έχουν ως αποτέλεσμα να καθίσταται σχεδόν αδύνατη ή εξαιρετικά δύσκολη η απόδοση των σχετικών επιβαρύνσεων, ιδίως διά της επιβολής κανόνων αποδείξεως ή τεκμηρίων με τα οποία μετατίθεται στον φορολογούμενο το βάρος αποδείξεως ότι οι επιβαρύνσεις δεν επιρρίφθησαν σε άλλα πρόσωπα (σκέψη 14).

Νομίζω ότι με βάση την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση San Giorgio δεν είναι δυνατό να υποστηριχθεί ότι ένας σχετικός με τον αδικαιολόγητο πλουτισμό κανόνας δεν μπορεί οπωσδήποτε να εφαρμοστεί στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, έστω και αν πρέπει, όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας Mancini, να ληφθεί μέριμνα ώστε να αποφεύγεται η θέσπιση τέτοιων κανόνων με σκοπό την παρεμπόδιση της προβολής δικαιωμάτων που απορρέουν από την κοινοτική νομοθεσία. Απλώς και μόνο το γεγονός ότι, όπως φαίνεται να συμβαίνει στην περίπτωση του ιταλικού δικαίου, ο μακρός χρόνος παραγραφής επιτρέπει την ικανοποίηση μεγάλου αριθμού αξιώσεων που έχουν γεννηθεί μέχρι και πριν από 10 χρόνια, δεν δικαιολογεί, αυτό καθαυτό, ένα τέτοιο κανόνα. Η λύση, εφόσον αναζητείται λύση, είναι η μείωση του χρόνου παραγραφής, έστω και αν πρέπει να τονιστεί ότι τα πρόσωπα που υποφέρουν περισσότερο από την επιβολή μιας μη νόμιμης επιβάρυνσης είναι αυτοί των οποίων οι τιμές έχουν, κατ' αυτό τον τρόπο, καταστεί λιγότερο ανταγωνιστικές.

Είναι προφανές ότι, όπως έχει γίνει δεκτό με την απόφαση San Giorgio (ειδικότερα στη σκέψη 14), οι κανόνες του άρθρου 19 με τους οποίους περιορίζεται το δικαίωμα αποδόσεως είναι αντίθετοι προς το κοινοτικό δίκαιο, τόσο λόγω της επιβαλλόμενης υποχρέωσης να αποδεικνύεται ένα αρνητικό γεγονός όσο και λόγω της απαιτήσεως έγγραφης απόδειξης. Η αναδρομικότητα της σχετικής διάταξης — ζήτημα που δεν εξετάστηκε στο πλαίσιο της υποθέσεως San Giorgio — καθιστά προφανώς σοβαρότερη την παράβαση του κοινοτικού δικαίου, ιδίως καθόσον ορίζεται ότι οι επίδικες προϋποθέσεις ισχύουν για συναλλαγές που πραγματοποιήθηκαν σε χρόνο κατά τον οποίο οι επιχειρηματίες δεν ήσαν σε θέση να γνωρίζουν τις αποδείξεις που ήταν δυνατό να τους ζητηθούν μεταγενέστερα.

Ορθώς η ιταλική κυβέρνηση αναγνώρισε ότι η απόδειξη του ότι οι επιβαρύνσεις μετακυλίστηκαν και ότι εξ αυτού επήλθε αδικαιολόγητος πλουτισμός βαρύνει, καταρχάς, τη διοίκηση. Εντούτοις, ο απλός εκ μέρους της διοίκησης ισχυρισμός σε καμιά περίπτωση δεν αρκεί ώστε να μετατεθεί το βάρος αποδείξεως στον προβάλλοντα σχετική αξίωση ή να θεμελιωθούν τεκμήρια, αμάχητα ή μη, ως προς την ύπαρξη μετακυλίσεως. Σε περίπτωση που η διοίκηση διαπιστώσει την ύπαρξη μετακυλί-

σεως, τότε μπορεί το βάρος αποδείξεως να μετατεθεί στον ενώπιον των δικαστηρίων προβάλλοντα τη σχετική αξίωση, ο οποίος θα πρέπει να αποδείξει το αντίθετο ή να αντικρούσει τη διαπίστωση αυτή καταδεικνύοντας ότι, έστω και αν οι επιβαρύνσεις μετακυλίστηκαν, υπήρξε απώλεια κέρδους, πράγμα που αποκλείει, εν όλω ή εν μέρει, τον αδικαιολόγητο πλουτισμό. Ο απόλυτος κανόνας ότι μια τέτοια απάντηση πρέπει να στηρίζεται σε έγγραφη απόδειξη (όπως, καθώς νομίζω, προβάλλεται στην υπό κρίση υπόθεση) θα ήταν εξίσου περιοριστικός με τον επικρινόμενο στη σκέψη 14 του σκεπτικού της απόφασης San Giorgio κανόνα. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται, με βάση το σύνολο των εγγράφων και μη αποδείξεων που διαθέτει, να αποφανθεί αν, σε τελευταία ανάλυση, υπήρξε ή όχι αδικαιολόγητος πλουτισμός.

Απομένει η εξέταση του ζητήματος αν η ιταλική κυβέρνηση μπορεί να επικαλεστεί τη νομολογία του ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου για να δικαιολογήσει τη διατήρηση σε ισχύ μιας διατάξεως η οποία είναι καταφανώς αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο. Σύμφωνα με το άρθρο 5 της Συνθήκης, τα κράτη μέλη λαμβάνουν κάθε μέτρο κατάλληλο να εξασφαλίσει την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη Συνθήκη και απέχουν από κάθε μέτρο που δύναται να θέσει σε κίνδυνο την πραγματοποίηση των σκοπών της Συνθήκης. Στο πλαίσιο αυτό, με τη λέξη «κράτος» πρέπει να νοηθεί το σύνολο των εξουσιών του τελευταίου: εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική. Χωρίς να θέλω κατ' ουδένα τρόπο να παραγνωρίσω τη σημασία των αποτελουσών ορόσημο αποφάσεων 170 και 113 (προαναφερθείσες) του ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, νομίζω ότι η εκτελεστική και νομοθετική εξουσία έχουν επίσης την υποχρέωση να καταστήσουν την εθνική νομοθεσία σύμφωνη προς το κοινοτικό δίκαιο.

Δεν είναι δυνατό ούτε να αποκλειστεί εντελώς η περίπτωση οι διοικητικές αρχές να συνεχίσουν να εφαρμόζουν το άρθρο 19, ούτε να αγνοηθεί το ενδεχόμενο, όπως η Επιτροπή εξέθεσε στο Δικαστήριο, η κατάσταση αυτή να βυθίσει τους πολίτες στην αβεβαιότητα όσον αφορά τα δικαιώματά τους και να τους αναγκάζει να προσφεύγουν στη δικαιοσύνη. Τίποτα δεν μπορεί να υποκαταστήσει την αδολίευτη εφαρμογή μιας σαφούς και σύμφωνης προς το κοινοτικό δίκαιο διατάξεως. Παρά την αναφερθείσα εθνική νομολογία, θεωρώ ότι τα κράτη μέλη εξακολουθούν να είναι υποχρεωμένα να ευθυγραμμίσουν τη νομοθεσία τους προς το κοινοτικό δίκαιο (υπόθεση 29/84, Επιτροπή κατά Γερμανίας, απόφαση της 23ης Μαΐου 1985, Συλλογή 1985, σ. 1661, σκέψη 23) και ότι δεν απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή από το άμεσο αποτέλεσμα της αντίστοιχης κοινοτικής διατάξεως (159/78, Επιτροπή κατά Ιταλίας, ECR 1979, σ. 3247, σκέψη 22).

Ύστερα από τα πιο πάνω, φρονώ ότι πρέπει να γίνουν δεκτά τα αιτήματα της Επιτροπής όσον αφορά τις κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου επιβληθείσες εθνικές επιβαρύνσεις.

Όσον αφορά τις θεσπισμένες με το κοινοτικό δίκαιο επιβαρύνσεις, ο κανονισμός 1430/79 του Συμβουλίου αποσκοπεί στη διασφάλιση της επιστροφής των αχρεωστήτως καταβληθεισών κοινοτικών επιβαρύνσεων και εισάγει, προς τούτο, ειδική διαδικασία (σκέψη 21 της απόφασης San Giorgio). Ο κανονισμός αυτός εφαρμόζεται επί των διαφόρων εισαγωγικών ή εξαγωγικών δασμών που απορρέουν από την εφαρμογή της κοινής γεωργικής πολιτικής καθώς και από τις σχετικές με την τελωνειακή ένωση διατάξεις της Συνθήκης (βλέπε την τελευταία αιτιολογική σκέψη του προοιμίου του κανονισμού). Κατά συνέπεια, στο άρθρο 1, παράγραφος 2, του κανονισμού ως «εισαγωγικοί δασμοί» και «εξαγωγικοί δασμοί» ορίζονται, αφενός, οι τελωνειακοί δασμοί και οι φορολογικές επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος καθώς και, αφετέρου, οι γεωργικές εισφορές και λοιπές επιβαρύνσεις κατά την εισαγωγή ή εξαγωγή που προβλέπονται στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής ή εκείνης των ειδικών καθεστώτων που εφαρμόζονται, βάσει του άρθρου 235 της Συνθήκης, σε ορισμένα εμπορεύματα που προκύπτουν από μεταποίηση γεωργικών προϊόντων.

Το άρθρο 19 του ιταλικού νομοθετικού διατάγματος έχει γενική διατύπωση και αναφέρεται ιδίως στους «εισαγωγικούς δασμούς» στο σύνολό τους. Κατά συνέπεια, είναι σαφές ότι εφαρμόζεται προφανώς επί πεδίου καλυπτόμενου από τον κανονισμό 1430/79. Σύμφωνα με το άρθρο 189 της Συνθήκης, οι κανονισμοί ισχύουν άμεσα και είναι δεσμευτικοί ως προς όλα τα μέρη τους· σύμφωνα με το άρθρο 5, τα κράτη μέλη απέχουν από κάθε μέτρο που δύναται να θέσει σε κίνδυνο την πραγματοποίηση των σκοπών της Συνθήκης. Η εκ μέρους της Ιταλίας θέσπιση του άρθρου 19 συνιστά παράβαση της υποχρέωσης αυτής, εφόσον το άρθρο 19 εφαρμόζεται σε οποιονδήποτε από τους τομείς που καλύπτονται από τον κανονισμό 1430/79.

Η υπουργική εγκύκλιος 5346/IX δεν αρκεί για την εξάλειψη της παράβασης αυτής. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το ασυμβίβαστο μιας εθνικής νομοθεσίας με τις διατάξεις της Συνθήκης δεν μπορεί να αρθεί οριστικά παρά μόνο με εσωτερικές διατάξεις αναγκαστικού χαρακτήρα που έχουν την ίδια τυπική ισχύ με τις διατάξεις που πρέπει να τροποποιηθούν, απλή δε διοικητική πρακτική, που από τη φύση της μπορεί να τροποποιηθεί κατά βούληση από τη διοίκηση, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί έγκυρη εκτέλεση των υποχρεώσεων που πηγάζουν από τη Συνθήκη (βλέπε π. χ. την υπόθεση 168/85, Επιτροπή κατά Ιταλίας, απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1986, Συλλογή 1986, σ. 2945, σκέψη 13). Το γεγονός ότι η εν λόγω εγκύκλιος δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Ιταλικής Δημοκρατίας ουδόλως μεταβάλλει το συμπέρασμα αυτό. Η διατήρηση σε ισχύ του άρθρου 19 δημιουργεί μια διφορούμενη πραγματική κατάσταση, καθόσον διατηρεί τα οικεία υποκείμενα δικαίου σε αβεβαιότητα σχετικά με τη δυνατότητα που έχουν να επικαλεστούν το κοινοτικό δίκαιο και, επομένως, το γεγονός αυτό συνιστά ως προς την Ιταλική Δημοκρατία παράβαση των υποχρεώσεων που υπέχει από τη Συνθήκη (ίδια απόφαση, σκέψη 11· βλέπε επίσης την απόφαση 159/78, Επιτροπή κατά Ιταλίας, σκέψη 22).

Τέλος το γεγονός — εφόσον όντως συμβαίνει κάτι τέτοιο — ότι κατόπιν των αποφάσεων του Συνταγματικού τους Δικαστηρίου, τα ιταλικά δικαστήρια θα παύσουν να εφαρμόζουν το άρθρο 19 και θα θεωρήσουν ως υπερισχύοντα τον κανονισμό 1430/79 σε περίπτωση συγκρούσεως των δύο πιο πάνω κειμένων δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη διατήρηση σε ισχύ του άρθρου 19. Το δικαίωμα που έχουν οι πολίτες της Κοινότητας να επικαλούνται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων τις αμέσως εφαρμοζόμενες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου — ασχέτως του αν πρόκειται περί της Συνθήκης, των κανονισμών ή ακόμα και των οδηγιών — δεν αποτελεί παρά το ελάχιστο της εγγυήσεως και δεν αρκεί, καθαυτό, για τη διασφάλιση της ανεμπόδιστης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου. Τα κράτη μέλη υποχρεούνται επίσης να διευκρινίζουν σαφώς τα δικαιώματα των πολιτών, καταργώντας ή τροποποιώντας οποιαδήποτε ασυμβίβαστη με το κοινοτικό δίκαιο νομοθεσία (απόφαση 159/78, Επιτροπή κατά Ιταλίας, σκέψη 22· απόφαση 102/79, Επιτροπή κατά Βελγίου, ECR 1980, σ. 1473, σκέψη 12, και απόφαση 168/85, Επιτροπή κατά Ιταλίας, προαναφερθείσα, σκέψη 11). Ενόψει της πάγιας αυτής νομολογίας, δεν μπορεί να προβληθεί ο ισχυρισμός, όπως η Ιταλία επιδίωξε να το πράξει, ότι το αίτημα της Επιτροπής ισοδυναμεί με αξίωση θεσπίσεως εθνικού μέτρου «αποδοχής» του απευθείας ισχύοντος κοινοτικού δικαίου ή θίγει την άμεση εφαρμογή του δικαίου αυτού.

Κατά συνέπεια, νομίζω ότι πρέπει να γίνει δεκτό το σχετικό αίτημα της Επιτροπής και να καταδικαστεί η ιταλική κυβέρνηση στα δικαστικά έξοδα.